

Comunitatea românească din Ucraina

EUGEN PATRAȘ

1. „Minoritatea moldovenească” și „limba moldovenească”: Cui prodest?

Prima problemă care se impune a fi clarificată, în situația românilor din Ucraina, este dacă într-adevăr există două minorități românești, așa după cum le-a prezentat de-a lungul anilor regimul totalitar sovietic, iar după 1990 — autoritățile ucrainene, și anume: una românească propriu-zisă (135.000 persoane) și alta — „moldovenească” (325.000 persoane). Acestea, ca să spunem așa, folosind pluralul, ocupă, numeric, în ordinea respectivă, locurile 8 și 5 între etniile din Ucraina. Prin repatrierea tătarilor din Crimeea, comunitatea românească propriu-zisă, potrivit clasamentului oficial, va ocupa locul 9. *Per contrario*, cele „două comunități”, într-o situație firească, ar trebui să ocupe, ca una singură, locul 2 în ierarhia numerică a minorităților din țară (după ruși).

Pentru a intra în miezul problemei se impun câteva precizări de natură istorică, cu privire la realitățile de azi. Potrivit unei tradiții imperiale, originarii din provincia istorică a Bucovinei, din Ținutul Herței și Nordul Maramureșului (regiunea Transcarpatică) sînt înregistrați, de regulă, „români”, iar cei din spațiul fostului imperiu rus, cu unele excepții, „moldoveni”. Aceștia din urmă reprezintă o parte din populația raioanelor Noua Suliță și Hotin ale regiunii Cernăuți, precum și a regiunilor Odessa, Kirovograd, Nikolaev, Donețk ș.a.

În perioada postbelică s-a desfășurat un puternic proces de „moldovenizare” forțată și a celorlalți români, apogeul fiind atins în anii ‘70-’80. Ca urmare, populația românească dintr-o serie de localități din actuala regiune Cernăuți a început să devină, la comanda PCUS, „moldovenească”. Valul a început cu comunele din preajma orașului Cernăuți (Boian, Mahala, Molodia, Corovia, Valea Cosminului, Voloca, Ostrița). Astfel i se imprima centrului administrativ al istoricei provincii un caracter mai puțin românesc. Ulterior, „minoritatea moldovenească” s-a extins în continuare. Dar fostele autorități nu s-au mulțumit numai cu atîta. Încercări de „moldovenizare”, nereușite însă, au fost și în nordul Maramureșului (regiunea Transcarpatică).

Există dovezi că declarațiile mai multor cetățeni, în special la recensămîntul din 1989, precum că sînt „români”, în anumite localități și raioane (mai cu seamă în raionul Noua Suliță), n-au fost luate în seamă pe motiv că „în acest raion nu pot fi români”.

Situația a devenit și mai stranie prin faptul că o serie de comune au ajuns să se constituie din reprezentanți a două minorități, ambele românești. Spre exemplu, potrivit recensămîntului din 1989 în comuna Voloca locuiau 1060 de „români” și 1847 de „moldoveni”, în Hrusăuți — 495 de „români” și 594 de „moldoveni”, în Ostrița — 2641 de „români” și 324 de „moldoveni” etc. Și aceasta fără să se fi produs aici vreodată un exod de „populație moldovenească”. Iar localnicii de aici, sub aspectul apartenenței etnice, se consideră de ani de zile, un tot întreg, zicînd că sînt români. Astfel, rude apropiate, părinți și copii, frați drepți fac parte din două (!) minorități, în înțelesul autorităților — diferite.

Deoarece consecințele juridice rezultate dintr-o asemenea divizare asupra căreia insistă și astăzi autoritățile ucrainene nu pot fi decît nefaste pentru comunitatea românească, se impune necesitatea de a răspunde la două întrebări:

1) În ce măsură se poate pune problema liberei opțiuni de apartenență etnică, în trecut și în prezent, așa cum o cer reglementările internaționale?

2) Există oare vreo deosebire substanțială între cele două comunități pentru a le putea delimita juridic?

Ambele pot fi examinate doar în comun.

„Botezați” de imperiul rus, iar mai apoi și de regimul sovietic, ca fiind „moldoveni”, în sensul apartenenței, de fapt și de drept, la o altă etnie, glotonimul nu poate avea decît o justificare de apartenență la o anumită zonă geografică — Moldova, tot așa cum vorbim de români maramureșeni, români bănățeni, români ardeleni etc. „Însușirea” naționalității „moldovenești” s-a făcut nu prin libera opțiune a membrilor acesteia, așa cum presupun litera și spiritul documentelor internaționale, ci a fost impusă în mod arbitrar. „Libera opțiune” de a fi astăzi „etnic moldovean” nu este altceva decît rezultatul a 106 ani de stăpînire rusească și a 47 ani de regim totalitar sovietic.

Așadar, pseudominoritatea moldovenească a fost impusă artificial și, chiar dacă a fost oarecum inoculată în conștiința unei părți a populației, ea nu-și are nici o explicație științifică, neputînd exista nici *de facto*, nici *de jure*. Este o problemă temporală de mentalitate, combinată cu anumite jocuri politice.

Avînd trăsături lingvistice, religioase, istorice, psihologice, tradiții și obiceiuri identice, moldovenii din Ucraina, ca și cei din alte părți ale spațiului ex-sovietic, nu pot fi în nici un fel tratați decît ca fiind parte integrantă a uneia și aceleiași comunități românești.

O divizare arbitrară a populației românești în două comunități etnice nu corespunde nici reglementărilor internaționale. Motivul e simplu: această populație nu are, și nici nu poate avea, două identități diferite. Or, tocmai identitatea specifică proprie reprezintă elementul prin care o minoritate se distinge de majoritate sau de o altă minoritate. Faptul acesta e menționat în permanență de documentele internaționale. La el se referă mereu și specialiștii în domeniu.

Astfel, Recomandarea 1201 (1993) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, în propunerea pentru definirea minorității naționale, se referă la „*un grup de persoane dintr-un stat care manifestă caracteristici etnice, culturale, religioase și lingvistice distincte*” (art.1 „c”).

Amintim doar că, la momentul intrării în Consiliul Europei, Ucraina s-a obligat să-și conformeze politica față de minorități cu prevederile Recomandării 1201. Mai recent, prin intrarea în vigoare a Tratatului politic de bază dintre Ucraina și România, părțile s-au obligat, în art.13, pct.1, că „...*vor aplica normele și standardele internaționale prin care sunt determinate drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și anume acele norme și standarde care sunt cuprinse în [...] Recomandarea 1201 (1993) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei cu privire la un protocol adițional la Convenția europeană a drepturilor omului, referitor la drepturile minorităților naționale [...]*”. În acest mod, prevederile Recomandării 1201 au devenit normă juridică obligatorie și pentru Ucraina.

Într-un sens și spirit similar s-au pronunțat: Documentul final al Reuniunii CSCE de la Copenhaga (1990), Declarația ONU privind drepturile persoanelor aparținînd minorităților naționale sau etnice, religioase și lingvistice, Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale.

Situația moldovenilor din Ucraina este similară cu cea a rusinilor din vestul Ucrainei care, însă, după cum este și firesc, nu sînt recunoscuți că alcătuiesc o altă etnie decît cea ucraineană. La fel și în România: deși o parte dintre cetățeni s-au declarat la recensămînt „ruteni” sau „huțuli”, ei sînt, pe bună dreptate, parte integrantă a minorității ucrainene din România, după cum lipovenii de aici nu constituie o etnie distinctă față de ruși.

Este, deci, științific, juridic și moral corect a se vorbi de o singură minoritate românească în Ucraina. De altfel, faptul este valabil și pentru alte țări din spațiul post-sovietic. Este acceptat deja în dreptul internațional că ceea ce este clar nu poate fi supus interpretărilor (*in claris non fit interpretatio*), oportunistul politic de moment fiind neavenit și de neconceput în asemenea situații. Este tocmai cazul unității de identitate etnică și lingvistică a românilor din Ucraina. Constatăm însă, cu regret, o incoerență, iar uneori și o duplicitate a Ucrainei în acest caz. Aceasta din urmă, datorită standardelor legale diferite pentru situații similare (*ubi eadem estratio, eadem lex esse debet*) între etnia majoritară și cele minoritare (în cazul nostru română). Aplicarea „prin analogie” a normelor de drept rămîne a fi ignorată.

O asemenea abordare, în funcție de apartenența etnică a minoritarilor și de interesele false ale statului (atît pe termen scurt cît și pe termen lung), sînt categoric dezaprobat de documentele interne și internaționale.

Ucraina a recunoscut în mod expres identitatea etnică și culturală a românilor (moldovenilor) din țară, iar prin aceasta și-a asumat întreaga răspundere de a-i trata pe aceștia ca făcînd parte dintr-o singură comunitate. Astfel, Acordul între Guvernele Ucrainei și Republicii Moldova privind colaborarea în domeniul învățămîntului, științei și culturii, din 20 martie 1993, presupune, în art.2, că:

„*Părțile Contractante vor depune toate eforturile, inclusiv prin semnarea unor acorduri separate menite să perpetueze și să dezvolte identitatea etnică, lingvistică și culturală a cetățenilor de naționalitate moldovenească (română), ce locuiesc pe teritoriul Ucrainei, și de naționalitate ucraineană, ce locuiesc pe teritoriul Republicii Moldova.*

Pentru realizarea acestui scop Părțile Contractante:

vor deschide în localitățile populate compact de naționalitate ucraineană și moldovenească (română), în baza cererilor cetățenilor, instituții, școli, inclusiv școli muzicale și artistice cu predare în limba ucraineană în Republica Moldova și cu limba de predare română în Ucraina, asigurînd pentru acestea programe, manuale și literatură metodică-didactică necesară, precum și cadre calificate”.

La o identitate etnică și lingvistică se referă de asemenea art.14 și art.20, alin.2 al documentului.

Amintim că acordul a fost semnat de foștii premieri ai Ucrainei și Republicii Moldova, Leonid Kucima (actualul președinte) și Valeriu Muravschi.

Pe de altă parte, în baza Acordului dintre Ministerul Științei și Învățămîntului al Republicii Moldova și Ministerul Învățămîntului al Ucrainei privind colaborarea în domeniul științei și învățămîntului, din 4 iunie 1993, a fost semnat, la 10 iunie 1997, Protocolul de colaborare în domeniul învățămîntului între ministerele menționate pe anul de studii 1997-1998, care, printre altele, statuează:

Art.1. Părțile au convenit să acorde cetățenilor Ucrainei de origine moldovenească (română) drepturi și posibilitatea de a face studii în instituțiile de învățămînt superior din Ucraina, în conformitate cu legislația în vigoare și în limba de stat a fiecărei Părți.

Tot așa și Înțelegerea de colaborare între Ministerul Învățămîntului din Ucraina și Ministerul Învățămîntului din România, din 25 august 1995, făcînd referire, în art.2, la „cetățenii ucraineni de origine română care trăiesc în Ucraina”, nu restrînge în practică aplicabilitatea prevederilor date doar le cei recunoscuți „oficial” români, aceasta însemnînd că și „moldovenii” din Ucraina sînt beneficiari ai Înțelegerii. Dealtfel, aceștia din urmă, în cadrul schimburilor reciproce de bursieri, reprezintă chiar majoritatea celor care își continuă studiile în România. Este și aceasta o recunoaștere în fapt a identității etnice și culturale a românilor, care încă sînt catalogați abuziv, de oficialitățile ucrainene, în două minorități diferite.

Printr-o luare de atitudine similară se caracterizează și Acordul privind colaborarea în domeniul culturii, științei și învățămîntului între Guvernul României și Guvernul Ucrainei, din 10 noiembrie 1992. Art. 4 și 5 se referă la etnia și limba română din întreg spațiul Ucrainei, indiferent de regiunea în care locuiesc etnicii români.

Pornind de la principiul potrivit căruia toate statele trebuie să îndeplinească cu bună credință obligațiile pe care și le-au asumat, conform Cartei ONU și prevederilor constituționale prin care „tratatul internațional în vigoare, pentru a căror obligativitate este dat acordul Radei Supreme a Ucrainei, sînt parte integrantă a legislației naționale a Ucrainei” (art.9, alin.1), toate autoritățile ucrainene, centrale și locale, vor trebui să aibă în vedere, în activitatea lor legislativă, judecătorească și executivă, realitatea existenței unei singure minorități și a unei singure limbi — cea română.

Curajul politic și logica bunului simț ar trebui să se manifeste printr-o eventuală declarație la cel mai înalt nivel, în care, pentru restabilirea adevărului, Ucraina să renunțe astfel la practica moștenită de la regimul totalitar sovietic, de a promova o politică de dezbinare a etniilor, cu toate consecințele care reies din aceasta. Ar însemna cu adevărat „o nouă eră” pentru dezvoltarea în viitor a identității românești unice, cum se preconiza în Declarația Radei Supreme a Ucrainei către cetățenii Ucrainei de toate naționalitățile, din 28 august 1991. Aceasta se impune cu atît mai mult odată cu intrarea în vigoare a tratatului politic de bază între Ucraina și România.

O posibilă soluție practică poate fi și excluderea, din oficiu, la recensămîntul din 1 ianuarie 2001, a „etniei” și „limbii moldovenești”. Constatăm, totuși, posibilitatea de a intra în normalitate, dacă serviciile de stare civilă ar înceta să mai înregistreze apartenența la „etnia” și „limba moldovenească”. Într-o altă ordine de idei, „moldovenii” din Ucraina (de altfel ca și din R. Moldova) vor fi liberi să-și declare la recensămînt apartenența la etnia adevărată, precum și limba română ca maternă.

Soluția ar avea ca precedent trecerea centralizată, în ultimii ani, în instituțiile de învățămînt din țară, de la limba de predare rusă la cea ucraineană.

Amintim, de asemenea, că Academia de Științe a Republicii Moldova, la solicitarea parlamentului, s-a pronunțat clar asupra denumirii corecte a limbii populației majoritare din republică, respingînd orice implicații politice și speculații asupra acestui subiect.

2. Paritate sau proporționalitate?

Aici, ca și în alte situații, trebuie să ne edificăm asupra conținutului juridic al acestor doi termeni, raportați la protecția minorităților naționale. Faptul se impune cu atît mai mult cu cît modul în care își afirmă propria identitate minoritatea românească din Ucraina, și mai ales perspectivele acesteia, sînt puse într-o legătură directă cu starea de fapt caracteristică, sub acest aspect, minorității ucrainene din România. În ultima perioadă această legătură directă duce la încetățenirea principiului parității cantitative, care, deseori fiind absolutizat, se transformă într-un tîrg banal: noi vă „dăm” o școală — voi ne „dați” una, noi vă „dăm” o grădiniță — voi ne „dați” una etc.

Apare astfel o modalitate specifică de a trata subiectul problemei, deoarece:

a) soarta minorității dintr-un stat este pusă în dependență directă de starea relațiilor bilaterale dintre cele două state (așa cum a fost pînă nu demult și, uneori, continuă să mai fie);

b) gradul de manifestare a identității naționale a uneia dintre minorități poate fi „temperat” de cealaltă. Altfel spus, o minoritate poate deveni ostatică celeilalte, fără ca aceasta să dorească așa ceva.

Atît starea de fapt a lucrurilor, cît și legislația internă a celor două țări resping un asemenea mod de a trata problema minorităților și anume:

1. Constituția Ucrainei interzice „*orice privilegii sau restricții după criterii de [...] origine etnică [...] limbă [...] sau alte motive*” (art.24, alin.2). Prevederi similare se conțin și în Constituția României (art.4, alin.2).

Or, în ipoteza acceptării principiului parității cantitative, în orice moment este posibilă apariția situației care ar putea duce la discriminarea pe criterii etnice a persoanelor aparținînd minorităților naționale (respectiv, a celei românești din Ucraina sau a celei ucrainene din România).

2. Este posibil a nu lua în seamă cota numerică a fiecărei minorități: respectiv cca. 459.000 români (moldoveni) din Ucraina, la recensămîntul din 1989, și cca. 66.000 ucraineni din România, la recensămîntul din 1992, ceea ce implică aplicarea principiului „*numerus clausus*” în defavoarea evidentă a românilor din Ucraina. Devine iminentă realitatea unor cote numerice diferite în asigurarea elementelor ce țin de protecția unei identități: școli, grădinițe, ziare, instituții de cultură etc.

3. Solicitățile unei minorități pot fi, iar în cazul analizat și sînt, diferite (după unele opinii, tocmai aici se regăsește răspunsul la doctrina parității cantitative). O minoritate poate fi protejată doar în măsura în care își dorește acest lucru, evident, luîndu-se în considerare cadrul legislativ existent. În egală măsură, este acceptat principiul potrivit căruia drepturile nesolicitate nu pot fi interpretate ca încălcare de drepturi. A interzice unei minorități anumite lucruri, pe motiv că acestea sînt sau nu sînt solicitate de cealaltă minoritate, deroghează de la un sistem legal și civilizată de a înțelege problematica în cauză.

4. Drepturile minorităților naționale pot fi examinate într-un dublu sens:

a) obiectiv — însemnînd totalitatea normelor de drept care reglementează statutul acestei categorii de persoane în țară;

b) subiectiv — drepturile minorităților naționale acordate ca atare.

Tratatul dintre Ucraina și România, după cum este și firesc, conține principiul parității în drepturi anume în sens obiectiv, adică valoric. Sensul subiectiv rezultă din voința politică a fiecăreia dintre părți și din clauzele enumerate mai sus. Ne vom referi în continuare, parțial, doar la punctele 3 și 5 din art.13, și anume:

„Părțile Contractante se angajează să adopte, dacă va fi necesar, măsuri adecvate în vederea promovării, în toate domeniile vieții economice, sociale, politice și culturale, a egalității depline și reale, între persoanele aparținînd minorităților naționale și cele aparținînd majorității populației. În această privință, ele vor ține seama în mod corespunzător de condițiile concrete în care se află persoanele aparținînd minorităților naționale.

Părțile Contractante reafirmă că persoanele sus-menționate au dreptul să fie instruite în limba lor maternă într-un număr necesar de școli și instituții de stat pentru învățămînt și specializare, situate ținînd seama de răspîndirea geografică a minorităților respective”.

Este cît se poate de clar faptul că atît „măsurile adecvate”, „condițiile concrete”, cît și „numărul suficient de școli și instituții de stat pentru învățămînt și specializare” sînt și vor fi numeric diferite în fiecare dintre cele două cazuri. Și documentele internaționale referitoare la protecția minorităților naționale, pe care Ucraina s-a obligat să le respecte, inclusiv prin tratatul cu România (art.13, alin.1), iau în considerare aspectul numeric al minorității în realizarea drepturilor acordate. Asemenea prevederi sînt cuprinse, spre exemplu, în art.7, alin.3 și 4, art.8, alin.1 și art.11 din Recomandarea 1201 (1993) a Consiliului Europei, în art.10, alin.2 din Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale, precum și în pct.17 al Recomandărilor de la Haga referitoare la drepturile minorităților naționale la educație.

Concluzionînd, remarcăm imperativitatea parității în crearea cadrului legislativ necesar protecției minorităților naționale în cele două țări, asigurarea în practică a drepturilor putînd fi realizată în baza principiului proporționalității, ținîndu-se seama, în fiecare caz aparte, de mai mulți factori: specificul problemei, măsura în care sînt solicitate doleanțele, posibilitățile reale etc., cu o largă deschidere pentru toate cazurile. O interpretare restrictivă a prevederilor tratatului, în sensul unei parități cantitative pentru cele două minorități, nu numai contravine literei și spiritului documentului, dar ar putea aduce și prejudicii respectării cu bună credință a documentului, creînd o îngrijorare justificată în cadrul minorității românești din Ucraina.

3. Dreptul la învățămînt în limba maternă

Regimul totalitar sovietic a adus grave prejudicii învățămîntului minoritar din Ucraina. Cel românesc nu a constituit o excepție. Revendicările comunității românești în acest domeniu pornesc de la normele fundamentale care reglementează statutul minorităților naționale, în special egalitatea și nediscriminarea, iar ca o derivată a

acestora — și faptul că realizarea drepturilor majorității nu se înfăptuiește pe seama și în dauna populației minoritare sau invers. În egală măsură, nu poate fi acceptată nici politica de subordonare a intereselor unei minorități intereselor alteia (altora) sau de discriminare față de acestea din urmă.

În sprijinul unui asemenea mod de a înțelege lucrurile vin toate documentele interne și internaționale în domeniu.

Situația deznăționalizării școlilor, creată în general către anul 1989, de care erau alarmate deopotrivă etnia majoritară, ucraineană, ca și cea minoritară, românească, impunea crearea unor șanse egale pentru transformările de mai departe. Dar, de îndată ce Ucraina a devenit stat suveran, problema a căpătat o abordare practică total diferită. Astfel, în urma politicii de stat în domeniul învățământului, în regiunea Cernăuți, între anii 1989-1996 au fost trecute, *in mod administrativ*, de la limba rusă de predare la cea ucraineană, 26 de școli (aproape toate), numărul acestora ridicându-se astfel la o cotă superioară ponderii populației majoritare cu cca. 9%.

În același timp școlile mai multor localități cu populație românească compactă au rămas mai departe cu o altă limbă de predare decât cea maternă, și anume cea ucraineană. Aducem în continuare doar câteva exemple:

Localități	Total locuitori	% populației românești
Corcești	1538	90
Colincăuți	5354	88
Tureatca	1748	82
Molodia	3743	68
Valea Cosminului	1655	63
Corovia	2643	56
Cotileu	2101	52

Astfel, etnicizarea procesului de învățământ a devenit unilaterală.

Abordarea practică diferită a etnicizării procesului de învățământ vine în contradicție cu toate normele de drept intern și internațional. În cazul nostru, ne vom referi la art.3, alin.1 din Acordul de colaborare între Ministerele Învățământului din Ucraina și România, din 25 august 1995, prin care:

„Părțile vor crea, în concordanță cu componența națională și necesitățile ei, rețeaua de instituții de învățământ și de educație (preșcolare, primare, gimnaziale și liceale) în limba de predare română în Ucraina și limba de predare ucraineană în România.”

Mai recent, Tratatul dintre Ucraina și România dezvoltă această obligație a părților, potrivit căreia părțile reafirmă că persoanele aparținând minorităților naționale *„au dreptul să fie instruite în limba lor maternă, și într-un număr necesar de școli și instituții de stat pentru învățământ și specializare, situate ținând seama de răspândirea geografică a minorităților respective”* (art.13, alin.5).

În regiunea Cernăuți, Programul de dezvoltare a limbii ucrainene și a altor limbi naționale în perioada de pînă în 2000, aprobat în 1991 de Consiliul regional de deputați al poporului, stipula, în mod expres, *„aducerea rețelei instituțiilor de învățământ și instructive în concordanță cu componența națională și necesitățile populației”* (pînă în anul 1995). Același Program presupunea *„elaborarea și aprobarea în anul 1991 a unui plan complex, avînd un grafic calendaristic, privind trecerea instituțiilor de învățământ superior și mediu de specialitate din regiune la limba ucraineană de predare, iar în localitățile compact locuite de cetățeni aparținînd naționalității române (moldovenesti) — respectiv la limba lor națională”*. Programul urma să fie realizat pînă în anul 1996, și a fost realizat definitiv — doar pentru etnia majoritară.

Pe de altă parte, acolo unde etnicii ucraineni au fost în minoritate, într-un număr substanțial mai mic decât în cazurile analizate mai sus, procedura a fost similară — deschiderea **din oficiu** a școlilor cu limba de predare ucraineană. Astfel, la Herța, unde comunitatea ucraineană numără 19% din populație (409 din 2122), fosta școală rusă a fost trecută la limba ucraineană de predare, fără de știrea părinților sau înștiințarea elevilor și a profesorilor, în timp ce 85% din cei 207 elevi ai școlii erau români. La fel, români erau și majoritatea cadrelor didactice. Într-o altă localitate cum e comuna românească Mămăliga din raionul Noua Suliță, au fost constituite clase ucrainene separate, chiar dacă populația ucraineană din localitate constituie doar 197 persoane din 2460. Raportat la „cazul Herța”, este la fel de nejustificat refuzul autorităților de a deschide școli românești acolo unde există deja clase suficiente cu predare în limba română. Așa se prezintă situația în comunele Molodia și Corovia (cite 8 clase), localități în care populația românească este majoritară. Deschiderea acestor școli a fost solicitată în mod expres de către părinți. Faptul contravine și prevederilor art.13, alin.5 din Tratatul ucraineano-român, prin

care părțile s-au obligat să asigure „un număr necesar de școli și instituții de stat pentru învățământ [...]”, precum și art.2, alin.2 din Acordul încheiat între Guvernul Ucrainei și Guvernul Republicii Moldova privind colaborarea în domeniul învățământului, științei și culturii, prin care Părțile Contractante s-au obligat să „...deschidă în localitățile populate compact [cu persoane] de naționalitate ucraineană și moldovenească (română), în baza cererilor cetățenilor [...] școli [...] cu predare în limba ucraineană în Republica Moldova și cu limba de predare română în Ucraina, asigurând pentru acestea programe, manuale și literatură metodică-didactică necesară, precum și cadre calificate”.

Mutatis mutandis, cel puțin în astfel de localități cum sînt Colincăuți, Tureatca, Corcești, Molodia, Valea Cosminului, Corovia, Cotileu etc. se impune o soluție similară cu cea de la Herța.

Egalitatea șanselor în protecția limbii materne este inseparabilă de principiul echității, iar protecția majorității, în cazul cînd este minoritară în anumite zone, poate fi doar adecvată protecției minorităților naționale în cadrul majorității, în așa fel încît principiile egalității și nediscriminării să fie respectate. Acesta este și conținutul art.13 din Recomandarea 1201 (1993) a Consiliului Europei.

Într-un asemenea sens s-au pronunțat și documentele internaționale. Învățămîntul școlar și preșcolar în limba maternă lipsește cu desăvîrșire în 16 localități cu populație românească compactă din regiunea Odessa. El e inexistent și în regiuni ca Nikolaev, Kirovograd, Herson, Donețk etc. Învățămîntul mediu de specialitate din Ucraina, cu limba română de predare, este reprezentat doar de o grupă anuală de 15 liceeni a Liceului Pedagogic din Cernăuți, iar cel superior — de o grupă anuală de 10 studenți, la specialitatea „Filologie română” în cadrul Universității din Cernăuți și a unor grupe a cîte 6-8 studenți avînd o specializare similară în cadrul Universității din Ujgorod și a Institutului Pedagogic din Ismail. Acest „învățămînt superior românesc” este organizat, de fapt, în baza limbii ucrainene, de la 70% în cazul Universității din Cernăuți, pînă la 95% în celelalte două cazuri.

Recent, senatul Universității din Cernăuți a anulat, începînd cu anul 1998, examenul de admitere la limba și literatura română (oral), pentru specialitatea „Filologie română”, substituindu-l cu limba și literatura ucraineană.

Învățămîntul profesional în limba română în Ucraina e inexistent. Angajamentul pe care și l-a asumat Administrația de stat Cernăuți, prin Programul complex privind renașterea spirituală și dezvoltarea culturii ucrainene și a culturilor altor naționalități din regiunea Cernăuți, pînă în anul 2000, aprobat în 1990, de a deschide o secție românească formată din 11 persoane în cadrul școlii regionale de artă, pînă în prezent nu s-a realizat. Potrivit Programului, secția menționată urma să pregătească cadre naționale pentru zonele cu populație compactă românească. Totodată, Consiliul regional de deputați ai poporului s-a obligat să contribuie la deschiderea grupelor românești în cadrul instituțiilor de învățămînt din regiune, obligație care de asemenea a rămas în faza bunelor intenții. Politica discriminatorie în învățămînt, promovată în toată perioada sovietică, fără de schimbări substanțiale după 1990, are ca rezultat o cotă extrem de scăzută a studenților de etnie română. Astfel, instituția de bază a învățămîntului superior din regiunea Cernăuți — Universitatea — către anul 1991, potrivit statisticilor rectoratului (date oficiale mai recente nu s-au putut obține, situația însă, din cîte cunoaștem, s-a agravat și mai mult), se prezenta, după componența etnică a studenților, în felul următor:

Naționalitatea	Facultatea											
	mat.	filol.	fiz.	l. str.	ist.	biol.	geog.	chim.	ingin.	econ.	total	%
Ucraineni	775	1480	1281	602	877	796	742	247	190	1369	8329	85,2
Ruși	60	122	219	55	80	52	27	17	46	142	820	8,3
Români	26	187	49	44	45	12	9	3	4	48	434	4,3
Evrei	20	9	46	2	4	9	2	6	1	10	109	1,1
Belaruși	1	1	6	2	5	—	1	—	2	4	22	0,2
Polonezi	1	5	9	4	5	2	1	1	2	7	37	0,3
Alte naționalități	4	2	2	2	3	4	3	1	—	8	29	0,2
Total	887	1806	1612	711	1019	88	789	276	245	1588	9769	100,0

Și mai puțin favorabilă e situația „tradițională” din cadrul Academiei de Medicină din Cernăuți, unde studenții și cadrele didactice de etnie română constituie doar... 1%.

Lipsește aproape cu desăvîrșire doctoranzii români în cadrul instituțiilor de învățămînt superior.

Rezultatele n-au întîrziat, astfel încît datele recensămîntului din 1989, pentru cele trei regiuni cu populație compactă românească din Ucraina (Cernăuți, Odessa și Transcarpatică) ne oferă următorul tablou în ceea ce privește nivelul de instruire, la 1000 de locuitori, pe etnii, în ordinea descrescătoare a ponderii numerice a populației:

Regiunea Cernăuți

Etnia	Studii superioare	Studii superioare neterminate	Studii medii speciale	Studii medii generale
Ucraineni	68	12	145	309
Români	65	8	64	705
Ruși	208	24	234	294
Evrei	282	25	245	206

Regiunea Odessa

Etnia	Studii superioare	Studii superioare neterminate	Studii medii speciale	Studii medii generale
Ucraineni	101	21	185	301
Ruși	215	32	225	281
Bulgari	58	13	135	282
Români	32	7	96	295
Evrei	282	25	256	20
Găgăuzi	39	11	111	302
Belaruși	180	28	246	281

Regiunea Transcarpatică

Etnia	Studii superioare	Studii superioare neterminate	Studii medii speciale	Studii medii generale
Ucraineni	68	10	149	136
Ruși	246	25	267	310
Maghiari	37	7	98	427
Români	17	3	38	208
Țigani	0	0	5	79
Slovaci	88	12	157	385

Tabloul este asemănător, iar uneori chiar mai deplorabil, în celelalte regiuni ale Ucrainei.

Marginalizarea minorității românești, prin limitarea reprezentanților acesteia în accesul la învățământul de toate nivelurile, reprezintă o modalitate inacceptabilă de a trata o comunitate, fapt respins de reglementările internaționale în domeniu.

Recomandările de la Haga privind art.33 al Documentului Reuniunii de la Copenhaga, care încurajează statele să creeze *în mod efectiv* condiții de natură să promoveze identitatea națională, preconizează ca „statele să examineze posibilitatea ca învățământul superior să devină accesibil pentru minorități, acolo unde s-a demonstrat nevoia acestuia și unde acesta este justificat de ponderea numerică a minorității”.

Încadrându-se în același spirit, Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale, art.12, alin.3, statuează: „**părțile se angajează să promoveze șanse egale de acces la educația de toate nivelurile pentru persoanele aparținând minorităților naționale**”.

Pe același făgaș se situează și recenta Recomandare 1353 a Consiliului Europei privind accesul minorităților la învățământ.

Tocmai din aceste motive și având în vedere disproporția enormă în accesul la învățământul în limba maternă de toate nivelurile pentru comunitatea românească din Ucraina, din toată perioada postbelică, se impun o serie de măsuri practice care ar putea să creeze cu adevărat șanse egale, pentru reprezentanții acesteia, în a-și dobândi o profesie sau a se afirma în plan intelectual. Cel mai potrivit remediu, în acest sens, ar fi adoptarea unui program special menit să asigure învățământul românesc din Ucraina, în toată plenitudinea și la toate nivelurile.

Dacă grupele românești la Universitatea din Cernăuți au fost posibile (adevărat, pentru o scurtă perioadă de timp) în anii regimului totalitar sovietic (anii '60), Ucraina în accesunea sa către statul de drept ar trebui să dea dovadă de o înțelegere cel puțin mai generoasă față de această problemă. **Crearea Universității multiculturale la Cernăuți, cu o reprezentare pe măsură a studenților și profesorilor români, se impune în prezent mai mult decât oricând.**

Este de reținut, în acest context, și pct.18 al Recomandării de la Haga, potrivit căruia „*în situațiile în care, în istoria recentă, minoritatea națională și-a menținut și a deținut controlul asupra propriilor instituții de învățământ superior, acest lucru va trebui recunoscut în determinarea viitoarelor cadre legale*”. Or, în perioada interbelică comunitatea românească a dispus de asemenea instituții în Bucovina.

O serie de acțiuni ale autorităților vin însă să demonstreze nepăsarea acestora față de învățământul în limba maternă a etniei românești, iar uneori și intenția expresă de constrângere a acestuia. Cîteva exemple sînt edificatoare:

1. Programul de stat privind asigurarea instructiv-metodică a instituțiilor de învățămînt din Ucraina, cu limba română de predare, pînă în anul 2005, avizat în 1997 de vice-premierul ucrainean, I. Kuras, care, alături de alte prevederi, stipula, la punctul 13 următoarele:

„A schița formele și termenii unei posibile treceri treptate a instituțiilor de învățămînt cu limba română de predare la predarea în limba de stat a disciplinelor din ciclul natural și matematic și a unor obiecte din ciclul umanitar”.

Responsabili: Ministerul Învățămîntului, Academia de Științe Pedagogice, Administrațiile regionale de stat.

Perioada: 1997-1998

Asemenea „proiecte”, contrare tuturor normelor de drept intern și internațional, care neagă întru totul dorința unei comunități de a-și păstra și de a-și dezvolta limba maternă în învățămînt, ca element de bază în protecția identității și specificului național, pun sub semnul întrebării „*noua eră*” în dezvoltarea etniilor minoritare din Ucraina.

În acest sens vom cita doar din Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale, potrivit căreia „...*părțile se vor abține de la orice politică sau practică avînd drept scop asimilarea persoanelor aparținînd minorităților naționale împotriva voinței acestora și vor proteja aceste persoane împotriva oricărei acțiuni vizînd o astfel de asimilare*” (art.5, alin.2).

2. La 1 martie 1993, prin ordinul nr. 52 al Inspectoratului școlar regional Cernăuți — din păcate, reactualizat ulterior — se instituie o „*comisie de experți pentru determinarea utilității cărților în procesul de învățămînt și elaborării recomandărilor metodice corespunzătoare în folosirea acestora*”. În practică, aceasta nu înseamnă altceva decît faptul că toate cărțile ajunse în școli din străinătate se cer a fi prezentate, în mod obligatoriu, acestei comisii, sub răspunderea personală a directorilor și a șefilor inspectoratelor școlare orășenești și raionale.

Dat fiind că majoritatea absolută a donațiilor de carte din străinătate, în cazul regiunii Cernăuți, nu sunt decît în limba română, a decipta sensul și scopul ordinului cu pricina nu prezintă o dificultate. Sînt deja mai multe exemple cînd donațiile de carte școlară au fost „filtrate”, iar „sperietoarea” ordinului planează în permanență deasupra școlilor românești. Situația devine cu atît mai puțin înțeleasă cu cît practic toată literatura beletristică este primită din România și republica Moldova, Ucraina s-a obligat să sprijine acțiunile care vizează schimbul reciproc de literatură în limba celeilalte părți, făcîndu-se referiri speciale pentru asigurarea bibliotecilor școlare.

3. Sînt cunoscute o serie de hotărîri ale administrațiilor regionale și raionale, inclusiv ale inspectoratelor de învățămînt, în ceea ce privește implementarea limbii ucrainene în învățămînt, administrație și justiție. Nu este nici una însă care ar viza dezvoltarea limbii române.

4. Folosirea limbii materne în administrație și justiție

Legea privind limbile în RSS Ucraineană (art.3, alin.2) stipulează în mod expres posibilitatea de a folosi, în paralel cu limba de stat, limbile minorităților naționale „*În activitatea organelor de stat, de partid și obștești, întreprinderilor și organizațiilor aflate în zonele cu populație majoritară aparținînd altor naționalități*”.

Cu toate acestea, studiile efectuate demonstrează că limba română nu este folosită în activitatea structurilor menționate, în special în administrație și justiție. Menționăm doar că populația românească constituie majoritatea în trei unități administrativ-teritoriale (raioane): Herța — 93%, Noua Suliță — 96% și Hliboca — 56%, iar în raionul Storozhineț — 37%. Aceasta înseamnă că aici românii sînt în număr substanțial, acumulînd astfel condițiile prevăzute de documentele interne și internaționale pentru a avea ca limbă de lucru, în paralel cu cea de stat, sau de una singură, limba acceptată de majoritatea populației.

Chiar dacă programul de dezvoltare a limbilor minorităților naționale în regiunea Cernăuți prevede ca, în locurile compact locuite de alte etnii, funcționarii publici să fie bilingvi, în marea lor majoritate aceștia nu cunosc decît limba de stat. Într-o asemenea situație devine inoperantă folosirea limbii comunității românești. Lipsa mecanismului de implementare a prevederilor legale, însoțită de lipsa voinței politice, duce la marginalizarea în continuare a limbii române.

Faptele citate, la care s-ar mai putea alătura și altele, sînt mărturii ale încălcării principiilor de bază ale drepturilor omului — egalitatea și nediscriminarea. Prevederile legale exprese asupra păstrării, dezvoltării și exprimării identității naționale sînt ignorate. Motivul e apartenența etnică a populației din zonă.

5. Dreptul la memoria istorică

a) Denumirile istorice ale localităților

La 7 septembrie 1946 Prezidiul Sovietului Suprem al RSS Ucrainene a schimbat, în mod abuziv, denumirile majorității localităților românești din regiunea Cernăuți, precum și a celor din alte regiuni.

Pentru revenirea la denumirile istorice ale acestora, avînd ca bază juridică art.1 și 6 din Legea RSS Ucrainene privind referendumurile republicane și locale, precum și Legea Ucrainei privind Consiliile locale de deputați ai poporului și de autoadministrare locală (art.1, 23, 51), 16 comune din raionul Herța au organizat, în anul 1993, cu sprijinul administrației și consiliului raional de atunci, un referendum, rezultatele fiind de cca. 95% „pentru”. Din motive, chipurile, financiare, dar și de altă natură, autoritățile regionale și republicane refuză să recunoască rezultatele referendumului. Avem de-a face cu negarea dreptului la identitatea națională, garantat prin art.11 din Constituție.

b) Dreptul de a-și cinși înaintașii

Cu prilejul împlinirii, la 26 octombrie 1997, a 500 de ani de la victoria repurtată în Codrii Cosminului de oastea lui Ștefan cel Mare asupra polonezilor, românii din regiunea Cernăuți au decis să-i înalțe marelui voievod, prin colectă populară, un monument. În acest scop au fost luate hotărîrile respective de către primăria comunei Voloca și Consiliul raional Hliboca, pe teritoriul cărora urma să fie amplasată statuia.

După o campanie de presă, plină de învinuiri și injurii la adresa comunității românești, dirijată de autorități, administrația regională a solicitat un „aviz de specialitate” Facultății de Istorie a Universității din Cernăuți. Concluzia, care într-o asemenea atmosferă putea fi intuită ușor dinainte (autoritățile, s-ar putea spune că au obținut-o la comanda lor), a fost dată de o comisie compusă din 13 persoane, dintre care 12 erau ucraineni. Dintre toate motivele refuzului dorim să scoatem în evidență doar trei, și anume:

1) Un asemenea monument ar aduce prejudicii relațiilor de bună vecinătate și prietenie stabilite între Ucraina și Polonia (?!);

2) Bătălia din Codrii Cosminului n-a însemnat altceva decît „ocuparea definitivă de către Ștefan cel Mare a acestor pămînturi ucrainene” (deci, Ștefan cel Mare „a ocupat” ceea ce de drept îi aparținea la acea vreme statului medieval moldovenesc);

3) În oastea poloneză s-a presupus că au fost înrolați și soldați de etnie ucraineană, ceea ce ar fi însemnat că „s-a vărsat și sînge ucrainean”. Iar pentru așa ceva nu se ridică monumente.

În cadrul unor asemenea „argumente istorice” nu numai Ștefan cel Mare, ci nici un comandant de oști, din toate timpurile și din orice țară, nu și-ar merita vreun omagiu din partea urmașilor.

Refuzul de aprobare pentru ridicarea monumentului menționat desconsideră atît prevederile interne privind dreptul la identitatea proprie, cît și cele ale Acordului dintre Guvernele Ucrainei și Republicii Moldova privind colaborarea în domeniul învățămîntului, științei și culturii, în special art. 9, potrivit căruia „*Părțile Contractante vor sprijini instalarea de monumente, busturi, însemne memoriale personalităților, al căror nume este legat de istoria și cultura Moldovei și Ucrainei*”.

c) Folosirea simbolurilor naționale

Acest drept face parte integrantă din cel al autonomiei național-culturale, garantat și de Declarația drepturilor naționalităților din Ucraina (art.4). Totuși, folosirea simbolurilor naționale este interzisă în regiunea Cernăuți, deși în favoarea acesteia s-au pronunțat expres o serie de consilii locale, întreprinderi, școli etc. Între timp, în alte regiuni ale Ucrainei minoritățile naționale pot să-și valorifice în mod liber acest drept (tătarii din Crimeea, maghiarii din regiunea Transcarpatică, evreii etc.).

Interpretările care se fac, uneori, precum că simbolurile naționale ar trebui mai întîi înregistrate la Ministerul Justiției, sînt lipsite de temei. Or, potrivit hotărîrii Cabinetului de Miniștri al Ucrainei privind ordinea de înregistrare a simbolurilor organizațiilor cetățenilor, sînt supuse înregistrării doar simbolurile proprii ale organizațiilor obștești și nicidecum simbolurile naționale. Acestea există ca atare și nu pot fi supuse unor cerințe de înregistrare.

Recent, Legea Ucrainei privind autoguvernarea locală, prin articolele 22 și 26, alin.49, a statuat dreptul comunităților teritoriale (comune, raioane, orașe, regiuni) de a-și alege propriile simboluri, pornind de la „specificul istoric, cultural, social-economic, tradițiile și afinitățile locale”, fapt care, în mod evident, poate să includă și specificul etnic. Conținutul, descrierea și modul de folosire ale acestora sînt aprobate de către consiliul respectiv (art.22, alin.3, art.43, alin.14).

6. Intoleranța ca remediu?

Toată perioada anilor '90 a fost, și încă mai este, din păcate, caracterizată de un dictat al autorităților ucrainene față de minoritatea românească. Doritul dialog a fost substituit prin crearea artificială și nemotivată a unui spirit de intoleranță, atunci cînd se pun în discuție careva doleanțe național-culturale. Marginalizarea politică, socială și economică a etniei românești se pare că a devenit o dominantă în promovarea noii doctrine de integrare în spațiul statal ucrainean. Multiculturalitatea este tot mai hotărît substituită cu deznaționalizarea, acestui scop fiindu-i subordonat un complex întreg de acțiuni.

Înăbușirea spiritualității românești prin eliminarea metodică din circuitul cultural a tot ce ține de specificul național, falsificarea trecutului, limitarea accesului la informare, standardele diferite în situații identice pentru diferite etnii etc. s-au încetățenit într-un mod cu totul incompatibil vremurilor pe care le trăim, și în primul rînd, consolidării statului de drept.

De la reprezentarea total insuficientă în administrațiile de stat (spre exemplu, în cea regională — doar de cca. 3%, în timp ce cota populației date, pe regiune, constituie cca. 20%, iar în cea raională din Hliboca, din cei 63 de funcționari doar 5 sînt români, cu toate că populația românească din raion constituie 56%, respectiv, cea ucraineană - 40%), la neluarea de atitudine în cazuri extrem de grave pentru existența minorității vizate, precum și promovarea doctrinei potențialului dușman și lansarea de zvonuri false — toate acestea fac parte din arsenalul noilor autorități.

Departate de a epuiza șirul de exemple reprobabile pe care le-am putea prezenta la acest capitol, ne vom limita doar la cîteva cazuri ce vin să confirme cele de mai sus:

1. Raionul Herța, cu o populație majoritară românească (93%), rămîne mai departe unul dintre cele mai subdezvoltate raioane rurale din Ucraina. Într-o situație similară se află și o serie de localități românești din raioanele Storojineț și Hliboca. În toate cazurile, atît relieful cît și condițiile climaterice sînt identice cu cele din raioanele și regiunile învecinate, cu populație majoritară ucraineană.

În acest context amintim doar unele prevederi din Declarația ONU asupra dreptului la dezvoltare, din 1986, și anume: „*Statele au dreptul și datoria de a formula o politică de dezvoltare națională adecvată care să vizeze îmbunătățirea constantă a bunăstării întregii populații și a tuturor indivizilor, pe baza participării lor active, libere și pline de semnificații în dezvoltarea și la distribuirea corectă a beneficiilor rezultate din aceasta [...]*”.

2. În toate cazurile cînd au fost grav afectate identitatea și imaginea identității românești, autoritățile n-au luat nici o atitudine publică față de asemenea acte. Dintre acestea remarcăm:

a) blocarea începutului lucrărilor primului Congres al românilor din regiunea Cernăuți, din 7 iunie 1992, de către un detașament al formațiunii paramilitare UNSO, sosit din Galiția, pe motiv că lucrările Congresului se vor desfășura într-o altă limbă decît cea ucraineană;

b) arderea publică a tricolorului românesc în Piața Centrală din Cernăuți, în data de 21 ianuarie 1996, în cadrul unei manifestări autorizate de primăria orașului;

c) distrugerea zonei vechi a cimitirului din Cernăuți, în care sînt înhurate personalități marcante ale vieții culturale românești din Bucovina;

d) incendierea (în 1992) celui mai vechi monument de istorie și arhitectură românească din Cernăuți — Biserica Sf. Nicolae, construită în anul 1607, de către boierul Stroișcul, și luată în perioada sovietică sub protecția statului (în ultimul timp a fost transmisă, de primăria orașului, bisericii autocefale ucrainene);

e) culpabilizarea colectivă și hărțuirea tinerilor români, cetățeni ucraineni, care-și continuă studiile în România, de către „organele competente” etc.

Pe de altă parte, asemenea „abateri” ca schimbarea denumirii unei străzi, purtînd anterior un nume ucrainean, cu un nume românesc, într-o localitate cu populație majoritară românească (Crasna), a stîmrit declarații la nivelul conducerii administrației și consiliului regional.

3. Păstrarea și promovarea identității culturale a unei minorități sînt posibile doar în cadrul unui schimb intens de valori, în special cu țara (țările) cu care aceasta este legată prin afinități specifice. În acest sens,

legăturile umane sînt de neînlocuit. Tocmai de aceea, practic toate documentele regionale și internaționale în domeniu, după Conferința de la Helsinki din 1975, au pus un accent cu totul deosebit pe „*dimensiunea umană*”.

Mai recent, Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale menționează, în art.17, alin.1, că „*părțile se angajează să nu aducă atingere dreptului persoanelor aparținînd minorităților naționale de a stabili și a menține **contacte libere și pașnice** peste frontiere cu persoane care se află în mod legal în alte state, îndeosebi cu acelea cu care au în comun identitatea etnică, culturală, lingvistică sau religioasă, ori patrimoniul cultural*”.

Referiri similare se regăsesc în Documentul Reuniunii de la Copenhaga (pct.32.4), Declarația ONU privind drepturile persoanelor aparținînd minorităților naționale sau etnice, religioase și lingvistice (art.2, alin.5) etc.

Felul în care această libertate de contacte este înțeleasă de către Administrația de Stat din Cernăuți a fost „demonstrată” la numai două zile după intrarea în vigoare a Tratatului dintre Ucraina și România. Ne referim aici la telegrama trimisă, în data de 24 octombrie 1997, de către Gh. Filipciuk, Guvernatorul acestei regiuni, către Prefectura județului Suceava și Consiliul Județean Suceava (România), prin care se aducea la cunoștința reprezentanților autorităților române, invitați de către enoriașii români din comuna Hrusăuți, regiunea Cernăuți, la ceremonia sfințirii bisericii din localitate, ce urma să aibă loc în 26 octombrie, că prezența lor ar fi „inopportună”. Dat fiind faptul că o asemenea mentalitate, mai puțin europeană, este proprie oficialităților și în multe alte situații similare, prezentăm în continuare textul integral al telegramei:

24.10.1997, No 07.37/66-1853

Prefectului județului Suceava
Domnului Vasile Ilie
Președintelui Consiliului
Județean Suceava
Domnului Gavril Mârza

STIMATE DOMNULE PREFECT

STIMATE DOMNULE PREȘEDINTE

În data de 24 octombrie 1997 am aflat din scrisoarea dumneavoastră că o delegație oficială a județului Suceava are intenția să viziteze regiunea Cernăuți și să participe la acțiunea organizată de Alianța Creștin-Democrată a Românilor din Ucraina, care va avea loc la 26.10.1997 în satul Grușevka.

Analiza situației arată că participarea la aceste acțiuni a persoanelor oficiale din județul Suceava, ca și instalarea monumentului domnitorului Ștefan cel Mare sînt inoportune, întrucît nu vor contribui la consolidarea în continuare a legăturilor dintre popoarele noastre, ca și a relațiilor ucraineano-româno-poloneze.

Cu cele mai sincere urări,

Șeful Administrației

Regionale de stat

Gheoghii Filipciuk

Două precizări se impun:

a) „Acțiunea” la care se referea dl. Guvernator nu era altceva decît sfințirea bisericii din localitatea menționată. Ea nu era organizată de Alianța Creștin-Democrată a Românilor din Ucraina, ci de enoriașii comunei;

b) Instalarea monumentului domnitorului Ștefan cel Mare nu putea să aibă loc din simplul motiv că un asemenea monument încă nu există.

Cazul dat reprezintă un exemplu tipic al ridicării de noi frontiere între persoane aparținînd aceluiași cult și vorbind aceeași limbă. Atitudinea oficialităților ucrainene locale este și mai regretabilă în condițiile în care nesocotește Protocolul privind colaborarea între regiunea Cernăuți (Ucraina) și județul Suceava (România) în anii 1995-1998, care are menirea să-i apropie pe oameni în dorința lor de a se cunoaște mai bine, și nu a-i îndepărta și înstrăina. Dacă sosirea unei delegații din județul vecin și prieten, la sfințirea unei biserici dintr-o localitate românească din Ucraina, la invitația credincioșilor de aici, este calificată ca „inopportună”, dialogul asupra colaborării transfrontaliere își va găsi tot mai puțin loc. Iar dacă schimburile transfrontaliere în cadrul euroregiunii „Pruțul de Sus” vor depinde în întregime de voința personală a guvernatorului, eșecul acesteia este garantat *a priori*.

Menționăm în această ordine de idei că documentele internaționale nu numai că nu exclud, ci chiar presupun ca asemenea contacte libere să existe și între diferite confesiuni și credincioși. Astfel, art.6 din Declarația ONU asupra eliminării tuturor formelor de intoleranță și discriminare bazată pe religie și credință stipulează dreptul de „*a stabili și menține legături cu indivizi și comunități în probleme de religie sau credință la nivel național și internațional*”.

Un sens similar îl are pct.32(4) al Reuniunii de la Copenhaga a Conferinței pentru dimensiunea umană OSCE.

În plan bilateral, „sanctiunile” guvernatorului vin în contradicție cu art.13, alin.7 din Tratatul ucraineano-român, potrivit căruia persoanele aparținând minorităților naționale „...*au dreptul de a menține contacte între ele și peste frontiere, cu cetățeni ai altor state și de a participa la activitățile organizațiilor neguvernamentale, atât la nivel național cât și internațional*”. Asemenea acțiuni sînt dezaprobată și de Acordul privind colaborarea în domeniile culturii, științei și învățămîntului între Guvernul Ucrainei și Guvernul României, prin care Părțile s-au obligat să „*încurajeze contactele directe între instituțiile corespunzătoare ale celor două state, uniunile de creație, organizațiile guvernamentale și neguvernamentale, precum și între cetățeni pe bază individuală sau colectivă [...]*” (art.2, alin.2).

Tocmai de aceea nu pot fi înțelese unele acțiuni ale Arhiepiscopiei Cernăuților și a Bucovinei, menite să îngrădească asemenea contacte în cadrul bisericii ortodoxe. Așa, de exemplu, nu este agreată plecarea tinerilor români din regiune pentru continuarea studiilor teologice în România. Un alt caz a fost înregistrat la momentul sfințirii noii biserici din comuna Bahrinești, raionul Hliboca, din 15 iunie 1997, cînd numita Arhiepiscopie a refuzat să accepte venirea reprezentantului Bisericii Ortodoxe Române, invitat de către enoriașii acestei localități. Cazurile din ultima perioadă vin să confirme atitudinea tot mai ostilă a Bisericii Ortodoxe Ucrainene față de venirea reprezentaților clerului din România, la invitațiile credincioșilor români din Ucraina.

În acest context, considerăm oportun proiectul înființării unei Arhiepiscopii autonome a parohiilor românești din Ucraina, în total cca. 140, care să poată gira mai bine chestiunile legate de specificul propriu.

4. Pentru studierea istoriei ținutului natal, Inspectoratul Școlar Cernăuți a transmis în toate școlile din regiune un număr important din „Istoria Bucovinei” (autor Arkadi Jukovskii). Lucrarea dată, impregnată de un puternic caracter antiromânesc, se află de cîțiva ani pe masa de lucru a elevilor bucovineni. Români, „*pe care nici istoria și nici viața nu i-a învățat nimic*” — după cum se menționează în prefața „Istoriei” — sînt văzuți în permanență ocupanți și dușmani ai poporului ucrainean. O asemenea lucrare nu poate să educe decît ură națională față de vecinul român, creîndu-se încă de pe băncii școlii chipul celui împotriva căruia trebuie să te lupți. Lucrarea intră și în lectura elevilor români, intenționîndu-se chiar traducerea ei în limba română, pentru a fi mai accesibilă (!?).

Considerăm că este cazul să reamintim și cîteva prevederi ale Documentului Reuniunii de la Copenhaga pentru dimensiunea umană a CSCE, document pe care Ucraina s-a obligat să-l respecte. Astfel, condamînd fără echivoc totalitarismul, ura rasială și etnică, antisemitismul, xenofobia și orice discriminare împotriva oricui, statele participante s-au angajat că:

— vor lua măsuri eficiente, conform sistemelor lor constituționale, la nivel național, regional și local, pentru a favoriza înțelegerea și toleranța, în special în domeniul învățămîntului, culturii și informației (pct.40(3));

— se vor strădui să garanteze ca învățămîntul să pună un accent deosebit, printre obiectivele sale, pe problema combaterii urii și prejudecăților rasiale și pe respectarea diferitelor civilizații și culturi (pct.40(4)).

5. Conform tradiției, etniile principale din Bucovina (română, ucraineană, evreiască, germană, poloneză) au dispus de Case naționale proprii, ca centre de păstrare și promovare a identității lor. Pînă în prezent însă, unica comunitate reintrată în Casa națională este cea ucraineană (în anul 1992). În același timp celorlalte comunități acest lucru le este refuzat. Pentru minoritatea românească din Ucraina faptul este cu atît mai important cu cît un asemenea act nu numai că ar servi la crearea unui centru cultural de renaștere spirituală, ci ar constitui un mod de a recunoaște, măcar parțial, atrocitățile la care aceasta a fost supusă de către regimul totalitar.

6. Recent, autoritățile regiunii Odessa, avînd girul Kievului, au dispus ca limba română în școlile localităților românești să fie înlocuită cu „limba moldovenească”. Faptul că actualul guvern ucrainean sprijină fundamentalismul moldovenesc din Odessa, în egală măsură în care îl respinge pe cel rusin din Ujgorod, denotă explicit nedorința de a se conforma argumentului științific pentru cazuri identice. O asemenea duplicitate de abordare nu poate fi, atît juridic cît și politico-moral, decît contraproductivă.

7. Accesul la informare

Formarea oricărei personalități umane, mai ales în condițiile actuale, nu poate fi realizată fără o largă informare a individului. Specificul situației minorităților naționale impune ca reprezentanții acestora să poată beneficia de surse suplimentare de informare, comparativ cu restul populației, care vin în sprijinul protecției și îndeosebi dezvoltării identității culturale. Tocmai pornind de la înțelegerea acestui fapt, ca element obligatoriu în realizarea optimă a specificului de informare a minorităților naționale, Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale a statuat, în art.9, alin.1, că „*în cadrul sistemelor lor legislative, persoanele aparținând unei minorități naționale să nu fie discriminate în accesul la mijloacele de informare*”, luându-se în acest scop „măsurile adecvate”.

Diversitatea și intensitatea formelor de informare, mai ales în cadrul comunităților autonome numeroase, trebuie să asigure un nivel proporțional, comparativ cu etnia majoritară, astfel încât să fie eliminate orice îngrădiri artificiale în libera dezvoltare a fiecărei identități.

Accesul (sau mai bine zis lipsa lui) la informare a comunității românești din Ucraina este caracterizat în prezent de:

- lipsa vreunei biblioteci naționale;
- lipsa vreunei librării cu literatură în limba maternă;
- restricții vamale, în special de natură ideologică, în ceea ce privește donațiile de carte trimise pentru comunitatea românească din Ucraina;
- insuficiența acută a emisiunilor radio și TV în limba maternă;
- imposibilitatea abonării la presa din România și Republica Moldova etc.

8. Quo vadis, Ucraina?

Nu totdeauna evenimentele din ultimii ani au venit să confirme intenția Ucrainei de a sprijini în practică păstrarea, dezvoltarea și libera exprimare a identității naționale a minorităților.

Cadrul legislativ statuat între anii 1989-1992, consfințit în mare măsură prin Constituția din 1996, este tot mai mult iradiat de hotărârile ulterioare ale diferitelor instituții centrale de stat. S-au „evidențiat” în acest sens Ministerul Învățământului și Comitetul de Stat în Problemele Naționalităților și Migrării, care, fără a ține seama de dorința expresă a minorităților de a-și păstra specificul etnic, elaborează noi și noi proiecte, care-și propun în fond un singur scop: deznaționalizarea forțată a etniilor minoritare.

Consolidarea națiunii titulare și a statului ucrainean este văzută adeseori și prin prisma renunțării, de către minorități, la cultura, învățământul și trecutul propriu, iar multiculturalitatea e înțeleasă, într-un mod mai mult sau mai puțin voalat, ca un factor distructiv.

În cazul Ucrainei observăm pe cât se poate de clar câtă dreptate avea cercetătorul maghiar Csaba Gy. Kiss, care, referindu-se la spațiul post-comunist european, menționa că „...*în perioada naționalismului, care, la noi n-a caracterizat doar secolul al XIX-lea ci și secolul XX, nici un popor din această regiune n-a fost privat de șansa de a dovedi toleranța față de minorități, dar, odată ajuns în poziția celui puternic, a optat de cele mai multe ori pentru discriminare*”.

Supunem în continuare doar câteva exemple care vin să confirme cele spuse mai sus:

1. În data de 1 iulie 1997, Cabinetul de Miniștri al Ucrainei, prin hotărârea nr.28-1681/4, a adoptat proiectul *Legii Ucrainei privind dezvoltarea și folosirea limbilor în Ucraina*, la scurt timp înaintat Radei Supreme pentru examinare și aprobare. Proiectul, după cum menționează nota explicativă însoțitoare, semnată de premierul ad interim V. Durdineț, a fost discutat și aprobat de către Consiliul în probleme de politică lingvistică de pe lângă președintele Ucrainei.

Făcându-se trimitere la art.10 și 11 din Constituție, autorii proiectului — 7 ministere, Academia Națională de Științe și Comitetul de Stat în Problemele Naționalităților și Migrării (cel din urmă fiind inițiatorul documentului) — și-au propus să dea „*un impuls dezvoltării pentru mai departe a politicii lingvistice din țară într-o realitate caracterizată de existența Ucrainei ca stat independent*”. Scopul este condiționat de „*necesitatea creării unui mecanism fiabil în asigurarea dezvoltării multilaterale și folosirii limbii de stat ca instrument principal de comunicare în toate sferile vieții sociale pe întreg teritoriul Ucrainei, precum și libera dezvoltare, folosire și protecție a limbii ruse, altor limbi ale minorităților naționale din Ucraina*”.

Adoptarea proiectului dat ar însemna în mod automat abrogarea mai multor prevederi din Legea RSS Ucrainene privind limbile în RSS Ucraineană, precum și a Hotărârii Radei Supreme a RSS Ucrainene privind

punerea în aplicare a Legii RSS Ucrainene privind limbile în RSS Ucraineană, în sensul renunțării la anumite drepturi acordate limbilor minorităților naționale, și anume:

a) Principala reglementare de funcționare a limbilor minoritare, conținută în art.6, alin.2, după ce anunță pe larg o asemenea posibilitate, face trimitere la „*ordinea stabilită de Cabinetul de Miniștri*”, evident ulterioră, adică în alb, fapt ce nu inspiră multă încredere în adevăratele intenții ale autorilor proiectului.

Folosirea limbilor minorităților este acceptată doar pentru lucrările de secretariat, nu și în activitatea ca atare a instituțiilor de stat, întreprinderilor și organizațiilor, fapt ce contravine art.22, alin.3 din Constituție, precum și art.3, alin.3 din Legea RSS Ucrainene privind limbile în RSS Ucraineană. În acest context se vorbește doar de localități, nu și de zone compact locuite de minorități naționale (raioane, regiuni).

b) Conținutul art.3, pct.2, alin.2 prin care „*măsurile privind protecția limbilor minorităților naționale în Ucraina nu pot să îngusteze sfera de folosire a limbii de stat sau să diminueze necesitatea studierii acesteia*” ar trebui completat cu sensul invers, și anume că dezvoltarea limbii de stat nu poate fi făcută pe seama limbilor minoritare, contrar voinței vorbitorilor acesteia.

c) Art.11, alin.2 stipulând dreptul de a se folosi de serviciile unui interpret în justiție nu precizează cine îl va angaja pe acesta.

d) Dreptul la învățămînt în limbile minorităților, potrivit art.17, pct.1, alin.5 poate fi doar „*în paralel cu limba de stat atunci cînd există un număr suficient de persoane*”. O asemenea formulare, prin imprecizia sa, lasă loc suficient pentru interpretări subiective sau chiar abuzive.

e) Nota explicativă la proiect menționează că la elaborarea acestuia „*s-a ținut seama de propunerile [...] organizațiilor obștești*”. Cercetările efectuate demonstrează însă contrariul. În plus, textul anteproiectului n-a fost dat publicității, fiind cunoscut organizațiilor obștești abia după trimiterea lui spre examinare în Rada Supremă.

2. Proiectul *Concepției etnopoliticii de stat a Ucrainei* stipulează, în art.3, alin.5, următoarele:

„*Respectînd principiul egalității în dezvoltarea etnoculturală a naționalităților, statul întreprinde, în raioanele în care etnicii ucraineni sînt în minoritate sau acolo unde, ca urmare a circumstanțelor istorice, au fost supuși deznaționalizării, măsuri în vederea restabilirii autoconștiinței acestora, ca element spiritual esențial pentru viața oricărei națiuni, parte componentă a complexului psihologic, asigură realizarea drepturilor ucrainenilor la învățămînt și obținerea de informații în limba maternă, contribuie la dezvoltarea și creșterea prestigiului culturii ucrainene*”.

Prevederi similare, din păcate, nu se regăsesc în contextul dezvoltării popoarelor băștinașe (pct.4) și a minorităților naționale.

3. *Concepția învățămîntului național din Ucraina*, adoptată în 1995, preconizează ca etnicizarea procesului instructiv, în calitate de principiu a învățămîntului național, să fie înțeleasă drept o „*imprimare națională dată educației avînd ca scop formarea conștiinței de sine a cetățeanului. Principiul etnicizării este aplicabil în egală măsură reprezentanților tuturor popoarelor Ucrainei. Crearea de condiții tuturor copiilor de a învăța în limba maternă, de a-și educa demnitatea națională, simțul apartenenței etnice la propriul popor. Refacerea la copii a mentalității poporului de care aparțin, implementarea la generațiile tinere a specificului propriu fiecărei națiuni, educarea copiilor în baza exemplului personalităților culturale naționale, continuării faptelor părinților. Principiul etnicizării prezintă o parte componentă a socializării copiilor*”.

Creșterea extrem de rapidă a numărului elevilor care învață în limba ucraineană, după 1989, s-a făcut, de cele mai multe ori, pe cale administrativă, ocolind voința părinților, unicii în drept să se pronunțe asupra limbii de predare, iar uneori chiar contrar voinței acestora. Sute de școli, anterior cu limba rusă de predare, au fost reprofile, astfel încît între anii 1992-1996 numărul elevilor care învățau în limba ucraineană a crescut de la 51,4% la 60,5%, păstrîndu-se o ascendență spectaculoasă și mai departe.

Nu același lucru s-a întîmplat și în cazul minorităților naționale. Chiar dacă s-a reușit (re)deschiderea unui număr infim, de clase, școli sau grădinițe în limbile minoritare, acest fapt s-a produs, de fiecare dată, în urma unor eforturi și insistențe deosebite și, evident, cu dorința expresă a părinților.

4. Intențiile adevărate ale Ministerului Învățămîntului din Ucraina, de dată mai recentă, sînt cuprinse în cele două documente care-și propun reglementarea învățămîntului minoritar și anume: *Bazele conceptuale privind învățămîntul în limbile minorităților naționale din Ucraina*, elaborat în iunie 1997 și *Concepția învățămîntului pentru minoritățile naționale din Ucraina*, din aprilie 1998. Ambele documente au ca scop final același lucru: reducerea substanțială, iar ulterior și lichidarea învățămîntului în limba maternă a altor etnii decît cea ucraineană. Cu toate că primul proiect a fost respins categoric de către Congresul comunităților minoritare din Ucraina, din 26 octombrie 1996, iar anterior și de către subcomisiile de specialitate ale Comisiei pentru drepturile omului,

minorități naționale și relații interetnice din Rada Supremă, Ministerul Învățământului a revenit în forță cu cel de al doilea, fără a se consulta cu reprezentanții organizațiilor național-culturale.

Proiectul concepției în cauză, dacă s-ar materializa, ar duce în mod cert la lichidarea școlilor în limbile minoritare, rămase ca prin minune în urma regimului totalitar sovietic.

Astfel, potrivit proiectului, „**În școli, clasele cu limba de predare a minorităților naționale, începând cu clasa a IV-a, se instituie învățământul bilingv sau trecerea treptată la predarea tuturor disciplinelor în limba ucraineană. Limba și literatura maternă se studiază ca discipline separate în toate instituțiile de învățământ general, indiferent de formele de proprietate**”. Școlile naționale, altele decât cele ucrainene pot fi totuși deschise cu statut de ... școli serale sau fără frecvență.

Nu este nici locul cel mai potrivit de a se constata că „*Statul ucrainean [...] nu admite ca sub forma unor societăți național-culturale și instituții de învățământ să se creeze focare politice, partide și mișcări separatiste. În politica școlară statul ucrainean pornește de la faptul că Ucraina este un stat unitar și limba de stat este cea ucraineană*”. După cum observă, pe bună dreptate, academicianul Alexandrina Cernov, asemenea funcții „*ar trebui să aparțină în exclusivitate Serviciului de Securitate al Ucrainei*”.

Proiectul stipulează, de asemenea că „*minoritățile naționale trebuie să stimeze drepturile altor persoane, indeosebi (?) ale acelor care constituie majoritatea populației*”, fără să se menționeze că respectul ar trebui să fie reciproc. Or, reglementarea constituțională potrivit căreia „**toți oamenii sînt liberi și egali în demnitatea și drepturile lor**”, obligă ca sentimentul de respect să emane de la toți și pentru toți, indiferent dacă persoana aparține etniei majoritare sau minoritare. Legea învățământului din Ucraina de asemenea statuează ca principiu de bază „*...respectul reciproc între națiuni și popoare*”.

În astfel de cazuri, neconsultarea comunităților minoritare face să apară o stare permanentă de îngrijorare în ceea ce privește viitorul acestora. În această ordine de idei, art.33 al Documentului Reuniunii de la Copenhaga stipulează că „*statele participante vor proteja identitatea etnică, culturală, lingvistică și religioasă a minorităților naționale pe teritoriul lor și vor crea condiții de natură să promoveze această identitate. Ele vor lua măsurile necesare în acest sens după consultări corespunzătoare și în special după ce vor contacta organizațiile sau asociațiile acestor minorități, conform procedurii de decizie din fiecare stat*”.

Un nou proiect al *Concepției învățământului pentru minoritățile naționale din Ucraina*, elaborat în iulie 1998, reconfirmă convingerea Ministerului Învățământului din Ucraina de a pune capăt învățământului în limbile minorităților.

5. În iulie 1998, prin proiectul *Legii privind învățământul mediu general în Ucraina* (art.7), trimis spre examinare Radei Supreme, din nou (!) se propune lichidarea învățământului în limbile minorităților naționale din Ucraina, propunând trecerea totală la limba ucraineană de predare. Sînt, astfel, desconsiderate, o dată în plus, minoritățile naționale, care pe parcursul a 70 de ani de regim totalitar au reușit, cu sacrificii enorme, să-și păstreze, chiar și parțial, limba maternă în școală.

În asemenea condiții nu este greu de înțeles de ce după 1989 numărul de ore destinat studierii limbii și literaturii naționale în școlile minoritare, și așa insuficient, a scăzut cu încă 50%.

6. *Dispoziția președintelui Ucrainei nr.385/97-rp, din 31 octombrie 1997, privind punerea în practică a acțiunii „Să transmitem urmașilor tezaurul nostru — limba maternă”*, presupunea organizarea, în toată țara, pe parcursul anului 1998, a unor ample manifestări menite să contribuie la revigorarea limbii ucrainene. Cu puțin timp înainte, prin Hotărîrea Guvernului Ucrainei nr.998 din 8 septembrie 1997, asupra măsurilor complexe privind dezvoltarea multilaterală și a funcționării limbii ucrainene, cu trimitere la art.10 și 11 din Constituție, au fost elaborate o serie de măsuri concrete avînd ca scop implementarea limbii de stat în toate domeniile vieții social-politice din țară. Dispoziții similare au fost luate și la nivelul autorităților locale.

Nu considerăm că acțiunile date ar fi avut de pierdut ceva în cazul cînd s-ar fi referit la limbile tuturor etniilor din Ucraina. Or, după cum s-a menționat mai sus, nu numai limba etniei titulare a avut de suferit în perioada regimului totalitar sovietic, ci și limbile minoritarilor. Acestea chiar mai mult.

7. Programul de stat privind dezvoltarea culturii minorităților naționale din Ucraina, trimis spre reexaminare Radei Supreme în 1997, nu a fost adoptat nici pînă în prezent. Pe de altă parte, Programul „Diaspora ucraineană pînă în anul 2000”, aprobat în 1996, este în plină desfășurare.

8. Cu toate că art.16 din Legea privind minoritățile naționale stipulează în mod expres alocarea unor cheltuieli speciale pentru dezvoltarea acestui segment de populație, în bugetul de stat al Ucrainei din ultimii ani asemenea prevederi n-au fost incluse. La fel și bugetul de stat pentru anul 1998 n-a conținut asemenea prevederi.

9. Neîncrederea manifestată față de minoritățile naționale se constată și în faptul că funcționarii structurilor de stat, care se ocupă de problemele specifice ale altor etnii decât cea majoritară, de regulă, nu sînt reprezentanții acestor minorități. Cel mai elocvent exemplu în acest sens îl reprezintă chiar Comitetul de Stat în Problemele Naționalităților și Migrării, și substructurile de profil ale administrațiilor regionale de stat, precum și alte instituții în domeniu. Într-o asemenea stare de lucruri, spre exemplu, nu este dificil de înțeles de ce deja menționatele proiecte de lege, care vizează în practică lichidarea treptată a învățămîntului în limbile minorităților din Ucraina, pornesc nu de la altcineva decât de la ... Direcția învățămîntului în limbile minorităților din cadrul Ministerului Învățămîntului. În caz contrar, ar fi greu de presupus că reprezentanții minorităților naționale să-și lichideze limba și tradițiile etniilor de care aparțin. Sînt ignorate astfel prevederile documentelor internaționale prin care se stipulează angajamentul statelor de a asigura o participare activă a reprezentanților minorităților naționale în treburile publice, „îndeosebi la activitățile privind protecția și promovarea identității unor astfel de minorități” (pct.34 al Documentului Final al Conferinței CSCE din Copenhaga). Asemenea obligațiuni Ucraina și-a asumat și prin tratate bilaterale, cum ar fi cel cu Republica Ungară (art.17), Republica Polonia (art.11, pct.1), Republica Moldova (art.7), Republica Belarus (art.6), Republica Slovacă (art.18), România (art.13, pct.1).

Concluzionînd, reproducem obligația statului ucrainean, asumată prin Apelul Radei Supreme a Ucrainei către cetățenii Ucrainei de toate naționalitățile, și anume: „**Prezidiul Radei Supreme a republicii își asumă răspunderea că declararea independenței Ucrainei nu va duce niciodată la lezarea drepturilor persoanelor, indiferent de naționalitate**”.

9. Concluzii

Minoritatea românească din Ucraina este o minoritate autohtonă și ocupă locul doi, după cea rusă, între minoritățile naționale din țară.

Atît în perioada regimului totalitar sovietic, cît și după 1990, românii din Ucraina au fost marginalizați politic, economic, social, cultural și național, aplicîndu-li-se metodic un tratament discriminatoriu, față de etnia majoritară, iar uneori chiar și față de alte minorități, comparabile numeric cu ea. Aceasta decurge din neglijarea evidentă a dreptului la:

- învățămînt în limba maternă;
- participare la viața publică;
- consultare în problemele ce țin de propria identitate;
- acces liber la mijloacele de informare în limba maternă;
- contacte libere cu cetățenii din alte țări;
- memorie colectivă;
- folosirea simbolurilor naționale;
- redobîndirea imobilelor aparținute cîndva comunității (Palatul Național, Palatul Culturii etc.);
- reprezentare proporțională în administrație, justiție, învățămînt etc.

Împreună, toate aceste neîmpliniri crează premisele unei asimilări forțate, contrar voinței membrilor comunității. Procesul de rusificare, promovat de fostul regim, s-a transformat într-un proces de ucrainizare, la fel de pervers ca și precedentul. Raportul minoritate/majoritate de cca. 1:6 mai mic în învățămînt, administrație și justiție, comparativ cu reprezentarea demografică, nu poate fi justificat, decât prin absurd, ca fiind echitabil într-un stat de drept.

Prin tratatele internaționale, dar și prin prevederile legislative interne, Ucraina s-a obligat să renunțe la promovarea unei politici sau a unei practici care ar avea drept scop asimilarea minorităților naționale. Acesta este și sensul art.5, alin.2 din Convenția-cadru.

Cît despre comunitatea românească, asemenea obligațiuni se regăsesc în Tratatul politic de bază cu România (art.13) și Republica Moldova (art.5-8).

Avînd în vedere starea dezavantajoasă în care se află în prezent comunitatea românească din Ucraina și pornind de la principiile egalității și nediscriminării între etnii, se impune elaborarea, adoptarea și realizarea unui amplu program de acțiuni pentru revigorarea identității național-culturale a românilor din Ucraina. Un asemenea program ar putea deveni lucrativ doar prin concursul ambelor părți interesate: pe de o parte, prin efortul propriu al comunității, pe de alta, prin sprijinul efectiv din partea statului ucrainean. Și statul român ar trebui să-și eficientizeze acțiunile în vederea sprijinirii românilor din Ucraina, dat fiind faptul că măsurile întreprinse în ultimii ani au fost sporadice și, în mare măsură, ineficiente. Punctul de plecare însă trebuie să fie o mai mare voință politică și o deschidere mai largă a autorităților ucrainene față de doleanțele acestei comunități.

Majoritarii ar trebui să înțeleagă că și minoritarii au o istorie, o limbă, o cultură pe care doresc să le păstreze și să le dezvolte, iar pentru aceasta au nevoie de ajutor.

Toate aceste probleme necesită o analiză temeinică în cadrul Comisiei mixte interguvernamentale ucraineano-române privind monitorizarea respectării prevederilor art.13 din Tratat. □

*

Eugen PATRAȘ (n. 1959) este licențiat în istorie la Universitatea din Cernăuți, în drept la Universitatea din Chișinău și în relații internaționale la Școala Națională de Studii Politice și Administrative din București, a doctorat în specialitatea de drept internațional la Facultatea de Drept a Universității Babeș-Bolyai din Cluj. Este autor al volumului Minoritățile naționale din Ucraina și Republica Moldova. Statutul juridic, și al numeroaselor studii în domeniul minorităților naționale din Ucraina și Republica Moldova.

Eugen Patraș, **Minoritățile naționale din Ucraina și Republica Moldova. Statutul juridic**, cap. II, subcap. 7-9, preluate cu permisiunea autorului.